

УДК 334.012.

Ю. П. Майданевич,

к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту,

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського

МЕХАНІЗМ, ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Y. Maidanevych,

candidate of economic Sciences, associate Professor of the Department of accounting and audit

Taurida national University. V.I. Vernadsky

MECHANISMS, TOOLS AND METHODS OF REGULATION OF PROCESSING ENTERPRISES OF AGRARIAN SPHERE

У статті досліджуються інструменти і методи розвитку переробних підприємств аграрної сфери України державою, з урахуванням світових тенденцій глобалізації й лібералізації економіки. Представлені результати аналізу сучасного стану та напрямів вдосконалення переробних підприємств аграрної сфери України, реалізація яких має на меті вдосконалення державного управління аграрною сферою, розвиток ринкової інфраструктури, що обслуговує сектор і розвивається на основі конкурентного механізму, а також захист вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції.

The article examines the tools and techniques the state of development of the processing enterprises of the agrarian sector of Ukraine, taking into account the global trends of globalization and economic liberalization. The results of analysis of the current state and the ways to improve the processing enterprises of the agrarian sector of Ukraine, the implementation of which is to improve the governance of the agrarian sphere, development of market infrastructure serving sector and develops through a competitive mechanism, as well as protection of the domestic market for agricultural products.

Ключові слова: державне регулювання, диференційований підхід, диференціація регіонів, інструменти державного регулювання, методи державного регулювання.

Key words: government regulation, differentiated approach, differentiation of tools of government control, methods of state regulation.

ВСТУП

Безумовно, невисока продовольча забезпеченість населення країни в цілому й багатьох її регіонах зокрема й значна імпортозалежність приводять до різного роду проблемам економічного, політичного, соціального характеру в країні. Тенденції на світових продовольчих ринках повинні враховуватися при розробці й коректуванні агропромислової, продовольчої політики в Україні. За твердженням В. Логинова, найбільший вплив на формування внутрішньої політики роблять світові тенденції глобалізації й лібералізації економіки [1]. При цьому за оцінками експертів Організації економічного співробітництва й розвитку, світове сільське господарство й харчова промисловість у довгостроковій перспективі здатні задовольнити попит на продукти харчування навіть при очікуваному в найближчі 20 років щорічному приросту населення планети на 80 млн чоловік.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні і загальнонаукові проблеми формування організаційно-економічних механізмів управління інтегрованими структура-

ми аграрних і переробних підприємств знайшли відображення у роботах вітчизняних і закордонних вчених, як Г.В. Балабанов, А. Г. Борщ, В.М. Геєць, В.М. Гончаров, Л. Гурвіц, Т.С. Клебанова, Т.І. Костюченко, О.М. Могильний, Т.Л. Мостенська, М.К. Пархомець, П.Т. Саблук, А.В. Ставицький, О.В. Хомяк, О.І. Черняк та інших.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою статті є теоретичне обґрунтування та визначення концептуальних напрямів регулювання економічного механізму господарювання переробних підприємств аграрної сфери з метою їх стійкого і ефективного функціонування в сучасних ринкових умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У наші дні адміністративно-територіальні утворення в Україні, з позицій економічної й соціальної ситуації, перебувають у нерівних умовах. У зв'язку з цим у цей час стають особливо актуальними питання формування й реалізації діючої регіональної політики й розробки механізму регулювання розвитку галузевих комплексів регіону, останнє буде сприяти доз-

волу багатьох економічних і соціальних проблем.

У цей час в умовах трансформування економіки країни в динаміку розвитку регіонів проявляються наступні тенденції:

— принципово змінюється роль, значення регіонів. У цей час регіон уже не розглядається як територіальна (або адміністративна) одиниця країни. Головна роль регіону полягає в здійсненні ринкових перетворень на місцях, створенні умов для зростання добробуту жителів, формуванні оптимальних структурних пропорцій промислового й непромислового виробництва, забезпеченні раціонального використання наявного природно-ресурсного потенціалу й зниженні техногенного навантаження на природу. У зв'язку з цим саме значення регіону істотно змінилося [2]. У наші дні саме регіон розробляє й реалізує концепцію свого соціально-економічного розвитку з урахуванням економічних вигід і позитивних соціально-демографічних перетворень;

— підсилюється самостійність регіонів. Ослаблення центральної влади й посилення економічної самостійності регіонів спрямовано не на "дроблення" економічного й політичного простору країни, а, навпроти, на зміцнення цілісності, формування єдиного ринкового простору, політичної стабільності з використанням демократичних принципів. Економічна самостійність припускає, з одного боку, наділення регіонів повноваженнями в прийнятті важливих стратегічних рішень, а з іншої, відповідальністю за їхню реалізацію. Відповідальність регіонів проявляється по цілому комплексі напрямів: економічних (у першу чергу — за ефективний розвиток регіонального господарства і його взаємозв'язок і взаємозалежність із інтересами господарської системи країни), соціальних (за поліпшення умов і підвищення якості життя населення), екологічних (за усунення кризових ситуацій у районах з надмірними навантаженнями на природу, ліквідацію наслідків екологічних катастроф) і інших;

— істотно ускладнюються старі й з'являються нові проблеми в розвитку регіонів. Аналіз існуючих проблем у розвитку регіонів показує значне їхнє ускладнення в умовах трансформування економіки. Сучасний стан регіонального розвитку пов'язаний з основними проблемами: розрив сформованих економічних зв'язків між колишніми республіками; поява на внутрішньому ринку зовнішнього конкурента; слабкість позицій внутрішнього виробника в конкурентній боротьбі з іноземними; інфляція й розлад колишньої грошово-кредитної системи; кризу невиплат (у тому числі заробітної плати) і ін. До числа нових проблем варто віднести й посилен-

ня диференціації в продовольчому забезпеченні при наростаючому соціальному відставанні більшості регіонів, оскільки регіон у наші дні розглядається як форма продовольчого самозабезпечення [3]. Останнє ще раз підкреслює необхідність диференційованого підходу в рішенні багатьох проблем на мезорівні;

— диференційований підхід Центра до регулювання регіонального розвитку. З огляду на істотні розходження в регіональному розвитку, все більш актуально стає проблема розробки стратегії комплексного розвитку регіонів різного типу й рівня. При цьому, на нашу думку, визначним фактором має стати галузевий підхід у плануванні розміщення нових і реконструкції діючих підприємств.

Однак, незважаючи на значне число вітчизняних і закордонних розробок, багато питань диференційованого підходу центра до регулювання регіонального розвитку як і раніше залишаються до кінця не розкритими, а отже, становлять певний інтерес для наукових досліджень.

Таким чином, виявлена сильна диференціація регіонів й, що намітилися в наші дні, тенденції регіонального розвитку визначають необхідність адресного підходу в рішенні регіональних проблем, з одного боку, і розробки механізму розвитку галузей і комплексів, у тому числі розвитку АПК, з обліком диференційованості регіонального розвитку з іншого.

Регулювання державою розвитку АПК може здійснюватися в законодавчій, податковій, кредитній й субвенційній формах. Законодавче регулювання харчової промисловості складається в розробці й твердженні законодавчих актів, що сприяють створенню рівних умов і можливостей для економічного розвитку господарюючих суб'єктів, обмеженню діяльності монополій і розширенню рамок конкуренції й т.д.

Основним інструментом податкового регулювання є ставки податків, за допомогою яких створюються сприятливі умови для розвитку соціально значимих, стратегічно важливих видів і напрямків господарської діяльності в АПК країни, і несприятливі для обмеження або скорочення небажаних з позицій національної економіки.

Кредитне регулювання припускає зміну величин процентних ставок, що, у залишковому підсумку, відбивається на обсязі пропозиції товарів на ринку готової продукції.

Субвенційна форма регулювання складається в державній підтримці, наданні державних субсидій, дозволі відстрочок по платежу, затвердженні податкових пільг окремим підприємствам, галузям, галузевим комплексам.

Методи державного регулювання можуть бути прямими (безпосереднє втручання в АПК) і непрямими (шляхом створення економічних стимулів й інших інтересів). Крім того, серед методів державного регулювання можна виділити економічні, соціальні, адміністративні й правові. Економічні методи державного регулювання припускають розробку цілої системи складних економічних механізмів, що сприяють раціональному використанню наявних ресурсів АПК для максимального виробництва товарів і вигідного їхнього розподілу, використання [3].

Соціальні методи державного регулювання включають цілу систему соціальних трансфертів і виплат, призначених для підтримки слабо захищених верств населення.

Адміністративні методи державного регулювання не завжди пов'язані з економічними інтересами й реалізованими механізмами. Частіше засновані на конкретних обмежуючих, заборонних, жорстко контролюючих мірах фінансово-господарської діяльності в АПК. Адміністративні методи державного регулювання включають ліцензування, квотування, установа твёрдо-го контролю за цінами, валютними курсами й т.д.

Методи державного правового регулювання пов'язані з розробкою норм, правил, методів роботи окремих підприємств галузевих комплексів у рамках трудового й господарського законодавства.

Конкретні інструменти державного регулювання численні й можуть бути умовно об'єднані в кілька груп:

1) фінансово-економічні: державні гарантії системи кредитування підприємств і галузей, страхування ризиків, державні замовлення продовольства для потреб країни й регіонів, регулювання мінімуму доходів і підтримка стабільного платоспроможного попиту населення, дотації й компенсації й т.д. [4];

2) інституціональні: формування ринкової інфраструктури й системи неекономічних інститутів, розвиток оптових і роздрібних ринків, організацій асоціації економічної взаємодії суб'єктів України і т.д.;

3) організаційно економічні: сприяння формуванню вертикальної, горизонтальної, конгломеративної інтеграції підприємств, розвиток механізмів лізингу, реалізація перспективних інноваційних проектів на підприємствах й у галузях і т.д.;

4) науково-технічні: сприяння проведенню фундаментальних досліджень й експериментальних практичних розробок, що сприяють вдосконалюванню техніки й технології, науково-методичне консультування з інноваційних проектів і т.д.;

5) зовнішньоекономічні: створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, розробка й реалізація протекціоністської політики, розвиток експортно-імпорتنих поставок устаткування, продукції й ін. по стратегічно важливих галузях, підприємствах і т.д.

Міжрегіональні контрасти в нашій країні визначили необхідність диференційованого підходу до використання форм, методів й інструментів державного регулювання розвитку АПК.

З огляду на зростаюче значення регіонального фактору, у тому числі в розвитку АПК, багато питань регулювання повинні плануватися на рівні країни, а вирішуватися, у першу чергу, на рівні регіонів. Основні функції державних органів влади в регулюванні розвитку АПК зводяться до координації діяльності. Виходячи з цього, можна виділити кілька груп функцій, реалізованих на макрорівні:

— економічні, засновані на стабілізації й стійкому розвитку економічно ефективних напрямків діяльності в агропромисловому комплексі, промисловості й окремих галузях господарської системи;

— соціо-культурні, що включають суспільні цінності, що змінюються під впливом багатьох факторів, установки, традиції, очікування, запити, споживи й вдачі. У цей час під впливом деяких негативних факторів дана функція реалізується не повною мірою, про що свідчить більшість проблем, що загострилися, соціальної системи, що представляють погрозу не тільки для регіонів, але й країни в цілому [5];

— інституціональні, пов'язані з формуванням інституту влади (виконавчою й законодавчою) та її взаємодією з регіональним рівнем, тобто що забезпечують розвиток регіонів як складених територіально-виробничих одиниць України в умовах самоврядування й економічної самостійності;

— виробничо-кон'юнктурні, спрямовані на структурну збалансованість промислового виробництва й інших сфер господарської системи;

— фінансові, що передбачають оптимізацію фінансових потоків з урахуванням платності, зворотності й терміновості, а також соціальної значимості [6];

— екологічні, спрямовані на формування ефективних економічних механізмів регулювання природокористування й охорони навколишнього середовища.

Посилення ролі регіональних органів влади в регулюванні розвитку АПК сприяло би ускладненню виконуваних функцій. До числа основних функцій, реалізованих на мезорівні, на нашу думку, можна віднести:

— організаційно-економічні, спрямовані на стійкий розвиток підприємств АПК і стабілізацію продовольчої ситуації на внутрішньорегіональному ринку.

Дана група функцій включає: по-перше, сприяння найбільш повній переробці сільськогосподарської сировини, виробленої в регіоні й привезеної з інших регіонів і з-за кордону; підвищенню на внутрішньорегіональному продовольчому ринку питомої ваги готових харчових продуктів глибокої технологічної переробці; структурно-інноваційному вдосконаленню виробничих фондів; по-друге, прогнозуванню ситуації й організації безперервного забезпечення населення основними продуктами харчування.

Реалізація даної групи функцій вимагає постійного аналізу тенденцій у розвитку АПК, прийняття своєчасних гнучких управлінських рішень по стабілізації ситуації з продовольчим забезпеченням;

— виробничо-кон'юнктурні, що припускають комплекс заходів щодо поліпшення виробничо-господарської діяльності підприємств АПК. Дана група функцій включає: по-перше, сприяння формуванню інтеграційних структур у харчовій промисловості, сільському господарстві й суміжних галузях; організації мережі інноваційних центрів і консультаційних компаній; по-друге, формування основи для трудо-інноваційного розвитку, тобто сприяння вкладенню коштів підприємств у розвиток основного й людського капіталів [7];

— фінансові, пов'язані з оптимізацією фінансових потоків. Дана група функцій включає: по-перше, надання державної підтримки підприємств АПК й інтеграційних структур з їхньою участю; по-друге, сприяння в одержанні пільгових кредитів; по-третє, вплив (пряме або непряме) на формування рівня закупівельних цін на сільськогосподарську сировину.

ВИСНОВОК

Регулювання розвитку переробних підприємств аграрної сфери в умовах сучасної України повинне бути засноване на сполученні економічних механізмів регулювання з ринковими механізмами, тобто на неотатизме. При цьому неотатичне регулювання спрямоване, з одного боку, на оптимізацію форм, методів й інструментів державного регулювання, а з іншого, на розвиток саморегулювання за допомогою ринкових механізмів.

Література:

1. Булатова Е.В. Реформирование аграрных отношений в Украине на современном этапе / Е.В. Булатова // Україна-Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва. — Маріуполь: Марі-

упольський гуманітарний інститут Донецького державного університету, 1999. — Т. 1. — С. 474—479.

2. Краснова В.В. К вопросу становления украинских сельскохозяйственных предприятий на рынке ЕС / В.В. Краснова, Г.А. Черниченко, Е.В. Булатова // Вісник ТАНГ. — 2006. — № 1. — С. 145—146.

3. Гримак О. Я. Маркетингові важелі становлення систем регіонального агробізнесу в Україні / О.Я. Гримак // Соціально-економічні дослідження в перехідний період: щорічник наукових праць. — Львів: ІРД НАН України, 1998. — Вип. 7. — С. 300—306.

4. Береза І.В. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності АПК / І.В. Береза // Вісник аграрної науки. — 2006. — № 9. — С. 73.

5. Михасюк І. Становлення і розвиток приватних агроформувань: монографія / І. Михасюк, А. Герасимчук. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. — 206 с.

6. Міщенко Н.М. Досвід та проблеми державного регулювання аграрного сектора національної економіки / Н.М. Міщенко // Теорія і практика управління суспільним виробництвом в Україні. — К.: Ін-т економіки НАНУ, 1993. — С. 53—65.

7. Дацій О.І. Особливості відтворення основних фондів у сільському господарстві / О.І. Дацій // Економіка: проблеми теорії та практики. — 2000. — № 12. — С. 33—38.

References:

1. Bulatova, E. V. (1999), "Reformirovanie agrarnykh otnosheniy v Ukraine na sovremennom etape", Mariupolskii humanitarnyi instytut Donetskogo derzhavnogo universitetu, vol. 1, pp. 474—479.

2. Krasnova, V. V. Chernichenko, G. F. and Bulatova T. V. (2006), "K voprosu stanovleniya ukrainiskikh selskohozyaistvennykh predpriyatiy na rynke ES", Visnyk TANG, vol. 1, pp. 145—146.

3. Grymak, O. Ya. (1980), "Marketyngovi vazheli stanovlennia system rehionalnoho ahro-biznesu v Ukraini", IPD NAN Ukrainy, vol. 7, pp. 300—306.

4. Bereza, I. V. (2006), "Economiczna bezpeka zovnishnoeko-nomichnoi diialnosti APK", Visnyk agrarnoi nauky, vol. 9, p. 73.

5. Mykhasiuk, I. (2000), "Stanovlennia i rozvytok pryvatnykh agroformuvan: monografiia", Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka, pp. 206.

6. Mishchenko, N. M. (1993), "Dosvid ta problemy derzhavnoho rehulivannia aharnoho sektora natsionalnoi ekonomiky", In-t ekonomiky NANU, pp. 53—65.

7. Datsiy, O.I. (2000), "Osoblyvosti vidtvorennia osnovnykh fondiv u silskomu hospodarstvi", Ekonomika: problemy teorii ta praktyku, vol. 2, pp. 33—38. *Стаття надійшла до редакції 28.04.2014 р.*